

Kocaeli **ilahiyat** Dergisi

ISSN: 2564-677X

Kocaeli Theology Journal

**1008 - 1009/1599 - 1600 TARİHLİ B-18 NUMARALI
BURSA ŞER'İYYE SİCİLİNDE YER ALAN VAKFİYELERİN
TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

**TRANSCRIPTION AND EVALUATION OF WAQFIYYAS IN
JUDICIAL RECORDS OF BURSA NUMBERED
B-18 DATED 1008-1009/1599-1600**

Habibullah HABİB

Öğr. Gör., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Öğretim Görevlisi-
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Doktora Öğrencisi.
İstanbul/Türkiye

habibullah.habib@marmara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5532-012X>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 25 Haziran 2020/ 25 June 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Kasım 2020/ 29 November 2020

Yayın Tarihi / Published: 27 December 2020/ 27 December 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December 2020

Cilt / Volume: 4 Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: **467-496**

Cite as / Atıf: Habib, Habibullah. "1008 - 1009/1599 - 1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyeye Sicilinde Yer Alan Vakfiyelerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi [Transcription and Evaluation of Waqfiyyas in Judicial Records of Bursa Numbered B-18 Dated 1008-1009/1599-1600]". Kocaeli İlahiyat Dergisi-

Kocaeli Theology Journal 4/2

(Aralık/December 2020), **467-496**

Özet

Osmanlı Devleti, sayısız vakıf müesseseleri ve bu müesseselerin oluşturmuş olduğu vakıf medeniyetiyle tanınır. Osmanlı hukuk tarihi araştırmalarında arşiv kayıtları birinci el kaynak olarak çok değerlidir. Söz konusu arşiv kayıtlarının bir kısmı da vakfiyelerdir. Vakfiyeler, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, bazı kütüphaneler, müzeler ile şer'iyeye sicillerinde yer almaktadır. Şer'iyeye sicillerinde yer alan vakfiyelerin gün yüzüne çıkarılıp yayınlanması Osmanlı hukuk tarihi özellikle fıkıh ilmi tarihi açısından büyük bir değer ve önem arz ettiği bilinmesi gereken bir husustur. Bu makalede, Bursa şer'iyeye sicillerinden B-18 numaralı sicilde yer alan vakfiyeler, önce muhteva açısından incelenip değerlendirilmiş, sonra vakfiyelerin muhtevası özetlenip tablo şeklinde gösterilmiştir. Sonra mümkün mertebe hatasız bir şekilde okunup Arapça olan vakfiyeler Arapça, Osmanlı Türkçesi'yle kaleme alınan vakfiyeler de Osmanlı Türkçesi ile bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Akabinde Arapça olan vakfiyeler günümüz Türkçesine tercüme edilmiş ve Osmanlı Türkçesi ile kaydedilen vakfiyeler de transkripsiyon edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Vakfiye, Şer'iyeye Sicilleri, Fıkıh.

Transcription and Evaluation of Waqfiyyas in Judicial Records of Bursa Numbered B-18 Dated 1008-1009/1599-1600

Abstract

The Ottomans are distinguished by numerous institutions of waqf and the civilization these waqfs created. Archive records as first-hand sources are very precious for the investigations of Ottoman law history. A part of these archive records mentioned consists of waqfiyyas. Archive of General Directorate of Foundations in Ankara, some libraries, museums and judicial records have these waqfiyyas. It is a fact to be known that bringing to light and publishing waqfiyyas in judicial records have great importance in terms of Ottoman law history, especially islamic law history. In this article, firstly, waqfiyyas in judicial records of Bursa numbered B-18 were examined and evaluated by their contents. Then, the content of the waqfiyyas was summarized and shown in a table. Later, waqfiyyas in judicial records of Bursa numbered B-18 were read flawlessly and the ones written in Arabic were computerized in Arabic and the ones written in Ottoman Turkish were computerized in Ottoman Turkish. Afterwards, waqfiyyas in Arabic were translated into modern Turkish and waqfiyyas recorded in Ottoman Turkish were transcribed.

Key Words: Ottoman, Waqfiyya (Endowment Charter), Judicial Records, Islamic Law.

Giriş

Osmanlı arşiv kayıtlarının bolluğu ve bu kayıtların üzerinde fıkhi çalışmaların sayısının çok az olduğu bilinen bir gerçektir. Şer'iyye sicilleri, Osmanlı Devleti arşiv kayıtlarının, en orijinali olarak ilk sıralarda yer alır. Şer'iyye sicillerinde İslam tarihinin, fıkıh ilmi tarihinin, sosyal ve ekonomik tarihin teorisi değil pratiği saklıdır. Söz konusu şer'iyye sicillerinin kayıtlarının bir kısmını vakıf ve vakfiye kayıtları oluşturmaktadır. Vakıf kelimesi sözlükte alıkoymak, durmak ve hapsedmek anlamlarına gelmektedir.¹ İstılahta ise vakıf, kendisinden yararlanılması mümkün olan bir malı mülkiyetten çıkarıp, Allah'ın mülkü olmak üzere menfaatlerini belirli şartlar ile ebediyen bir hayır cihetine tahsis ederek temlik ve temellükten memnû' kılmaktır.² Vakfedilen malın ne kadar olduğunu, hangi hayır işlerinde ve nasıl kullanılacağını ve ne şekilde yönetileceğini gösteren senede ise vakfiye (vakıfnâme) denir.³ Hanefi Mezhebi'nde İmameyn'nin içtihadı çerçevesinde oluşmuş olan vakıf tanımı, Osmanlı uygulamasında esas alınmıştır. Tanımda belirtildiği şekilde bir malın gelir ve menfaatleri maliki tarafından bir hayır cihetine ebedi olarak tahsis edilip hukukî bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli kurumlarından birini teşkil eden hayır kurumuna vakıf müessesesi denilmiştir.⁴ Bilindiği

- 1 Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye, "v-k-f", *el-Mu'cemu'l-Veciz* (Kahire: el-Metabiu'l-Amiriyye, 2008), 678.
- 2 Bkz. İbrahim Halebi, *Mültekal'ebbur*, thk. Vehbi Süleyman Gavci Âlbâni (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1409/1989), 1: 399; Molla Hüsrev, *Düverü'l-Hükkâm fi Şerhi Gure'i'l-Abkâm* (Beirut: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.s.), 2: 32; Burhânüddin el-Merginânî, *el-Hidâye* (Beirut: Darü'l-İhyâyi't-Tirâsi'l-Arabi, t.s.), 3: 15; Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi* (İstanbul: Cihan Matbaası, 1996), 91-94; Hamdi Döndüren, *Günümüzde Vakıf Meseleleri* (İstanbul: Erkam yayınları, 1998), 22-23.
- 3 Osman Gazi Özgüdenli, "Vakfiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 42: 465; Ziya Kazıcı, *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti*, 2. Baskı (İstanbul: Kayihan Yayınları, 2019), 46-47.
- 4 Vakıf ve vakfiye ile ilgili geniş bilgi için bkz. Kazıcı, *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti*, 33-131; Hüseyin Hüsni, *Abkâm-ı Evkâf*, (İstanbul: Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Litografya Destgahı, 1311/1893), 3-85; Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, 90-101; Döndüren, *Günümüzde Vakıf Meseleleri*, 21-27; Hacı Mehmet Güney – Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 475-486; Hasan Basri v.dğr., *Bursa Vakfiyeleri-1* (Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2013), 13; Sevim Sezai v.dğr., *Osmanlı Kuruluş Dönemi Bursa Vakfiyeleri* (İstanbul: Kayhan Matbaacılık, 2010), 10; Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003), 1-2; Cafer Çiftçi, *Bursada Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri* (Bursa: Gaye kitabevi, 2004), 17; Habib, *h.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyye Sicilinin Tasnifi Ve Fıkıh İlmi Açısından Tahlili*, 64-74.

üzere Osmanlılar güçlü bir vakıf teşkilâtına sahipti. İncelediğimiz kayıtlara bakıldığında ilgili dönemde vakıfların yoğun faaliyetlerde buldukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda incelediğimiz B-18 numaralı Bursa şer'iyeye sicilinde, yaklaşık 130 vakfın adı ve kısmen de olsa faaliyet alanları ile beş adet vakfiye geçmektedir. İlgili kayıtlardan bu vakıfların para vakıfları ve gayrimenkul vakıflar yahut genel olarak normal vakıflar olup olmadıkları açık bir şekilde anlaşılmamaktadır. Bu vakıfların mütevellisi veya mütevellinin temsilcisi vakıf için vakfa ait olan mal ile bazı işlemler yapmaktadır. Ancak bu vakıfların arasında avâız vakıfları⁵ da yer almaktadır. Bu makalede ise incelediğimiz sicilde yer alan vakfiyelerin üzerinde durulmuştur.

1. Vakfiyelerin Kayıt Numaraları

Girişte işaret edildiği üzere incelediğimiz sicilde beş adet vakfiye bulunmaktadır. Vakfiyelerin üçü para vakıfları ve diğerleri gayrimenkul vakıflar ile ilgilidir. Vakfiyelerden ikisi Osmanlı Türkçesi, üçü ise Arapça kaydedilmiştir. İlgili vakfiyelerin çeşit ve kayıt numaraları şu şekildedir:

Vakfiyeler	Kayıt Numaraları
Para Vakıfları	4B/37, 19A/200, 31B/344.
Gayri Menkul Vakıflar	45A/487, 45B/491. ⁶

2. Vakfiyelerin İçeriği ve Değerlendirilmesi

Vakfiyelerin içeriği incelenip değerlendirilirken vakfiyenin girişi, vakıf kurucularının cinsiyeti ve kimliği, mekânları, vakfiye özellikleri (bina, arsa, tarla vs.), vakfın hayrî zürri vakıf olduğu, mevkufun tasviri, vakıf şartları, mütevellinin kimliği vs. gibi özellikler belirtilecektir.

5 Avâız vakfi: Bir köy veya mahalle halkının ödemekte güçlük çektikleri avâız, kürekçi bedeli ve diğer ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere kurulmuş olan akar ve para vakfına verilen isim. Avâız ise Osmanlı döneminde halktan alınan bir vergi türüdür. Geniş bilgi için bkz. Mehmet İbşirli, "Avâız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 4: 109.

6 Bursa Şer'iyeye Sicilleri (BŞS), 1008-1009/1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Sicil (B-18NS), haz. Habibullah Habib (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019).

1.1 Dua

İncelediğimiz vakfiyelerin en başında Allah'a hamd-ü sena yer almakta ve ardından Peygamber Efendimiz ve onun Ashâb-ı kiramına salât-ü selâm yer almaktadır. Sonra hayır yapmaya teşvik edici ayet⁷ bağlamında dünyanın fâni ve âhiretin bâki olduğu, vakfın önemi gibi bilgiler edebî bir üslûpla kayıt edilmektedir.⁸ Vakfiyelerde genel olarak gerek başta gerekse sonda hayır dua ve beddua olmak üzere iki tür dua bulunur. Ancak incelediğimi vakfiyelerde herhangi bir dua bulunmamaktadır. Bütün bunlar giriş kabilinden olup vakfiyenin hukukî bünyesinden sayılmazlar. Bu durum müminler arasında dayanışma ve yardımlaşma duygusunu pekiştirmek açısından önemli rol oynamaktadır.

2.2 Vâkıfın Özellikleri

Söz konusu vakfiyelerde girişteki duadan sonra vâkıfın adı, baba adı, İslami sıfatları (Hacı, Hafız, İmam vs.), mesleği, ikamet yeri ve cömertliği gibi kişisel bilgileri ve vakfettiği malın mülkiyetinin kendine ait olup tasarrufu altında olduğu açık bir şekilde yer almaktadır.⁹ Bu bilgilerin vakfiyelerde yer alması fıkıh ilmi açısından büyük önem arz etmektedir. Zira fıkıh ilmine göre vâkıfın her şeyden evvel vakfedeceği malın mülkiyetine ve vakfetme salâhiyetine sahip hür, akil ve balığ bir fert olması gerekir. İlgili vakfiyelerde yukarıdaki bilgilerin kaydedilmesinden vâkıfların hür, akil ve balığ oldukları net bir şekilde anlaşılmaktadır. İncelemiş olduğumuz vakfiyelerin birisinde göze çarpan en önemli özellik vâkıfın kadın olmasıdır.¹⁰ Bu özellik bizi ister istemez bazı tahminlere götürmektedir. Şöyle ki ilgili dönemde Bursa'daki kadınların bir kısmı fıkıhta kendilerine mutlak olarak tanınan özel mülkiyetten istifade ederek ekonomik yönden zengin olup mülklerini istedikleri gibi kullanma özgürlük ve salâhiyetine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Kadın vâkıfların dul veya evli olmaları, bu durumu değiştirmedeği düşünülmektedir.

7 (الَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ) Bakara/274: "Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık olarak hayra sarf edenler için rableri nezdinde ecirleri vardır; onlar için ne korku olacak ne de üzüleceklerdir". Bkz. BŞS, B-18NS, 37.

8 Örnek olarak bkz. BŞS, B-18NS, 37.

9 Örnek olarak bkz. BŞS, B-18NS, 37, 200, 487.

10 BŞS, B-18NS, 491.

2.3 Vâkıfın Vakfetme Sebebi ve Gayesi

İncelediğimiz vakfiyelerde vâkıfın saf bir niyetle Cenab-ı hakk'ın rızasını kazanmak ve ecir elde etmek maksadıyla en güzel ve sağlam mallarından vakfettiği görülmektedir.¹¹ Bilindiği üzere müslümanlar, asr-ı saâdetten itibaren Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet'in emir ve tavsiyelerine uyarak birbirlerine yardım etmektedirler. Asr-ı saâdette başlayıp yeşeren ve hala devam etmekte olan İslamî yardımlaşma prensibi, vakıf müessesinin doğmasına sebep olmuştur. Bu sebeple İslam âleminde önem kazanmış olan bu müessese asırlarca müslüman toplumlarının özellikle vakıf medeniyetiyle tanınan Osmanlı toplumunun dinî, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında derin izler bırakmıştır. Böylece müslümanlar, Cenab-ı Hakk'ın rızasını kazanmak için karşılıklı yardımlaşmaya bulunmuşlar. O yüzden vakıf, bir açıdan karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan bir müessesedir denilebilir. Zira gerçek anlamda bir toplum hayatının sağlıklı bir şekilde devamı, ancak karşılıklı yardımlaşma ile mümkündür. Bir toplumda tabii afet, savaş, isyan, ihtilal ve anlaşmazlıklardan ötürü meydana gelen felaketlerin ilacı, insanların karşılıklı olarak birbirleri ile yardımlaşmalarıdır. Çünkü insanların gerek fikrî kapasite, gerek bedenî, gerekse ekonomik güç bakımından birbirlerinden farklı yaratıldıkları bilinen bir husustur. Bu sebeple toplumda güçlüler olduğu gibi zayıflar da mevcuttur. Toplumda asâyiş ve huzurun sağlanması, bu iki grubun arasındaki boşluğu kaldırmakla mümkün olabilir. Bu boşluğu kapatmak, ancak grupların birbirlerinden uzaklaşmama ve kopmama ile sağlanır. Bu grupların arasındaki yakınlaşmayı temin eden en önemli faktör ise karşılıklı yardımlaşmadır. Karşılıklı yardımlaşmanın iki türünden biri de karşılık beklemeksizin başkasına yardım etmektir. Bu da vakıf müessesesi ile tam olarak gerçekleşir. Böylece toplum arasında sosyal denge sağlanmış olur. Bir müslümanın, dünya medeniyetinin farklı sınıflar arasında, sosyal bağları kuvvetlendirmek, toplumda refah ve saadeti sağlamak, fakir ve kimsesizlere yardım etmekle uhrevi bir kazanç elde etmesi gerekir. Bu önemli hususların gerçekleştirme yollarından en sağlamı ise vakıf müessesesi kurmaktır.

2.4 Mevkufun Tarifi ve Tasviri

Bu bölüm vakfedilen malların dikkatle tespit edilip özelliklerinin en ince ayrıntılarına kadar belirtildiği bir bölümdür. Şöyle ki, ilgili vakfiyelerin bu bölümünde, vakfedilen malların neler olduğu (eğer para ise türü, miktarı,

11 Bkz. BŞS, B-18NS, 37, 344, 487, 491.

geçerli olduğu ve eğer gayrimenkul ise türü, miktarı, yer ve sınırları ile nasıl faydalanılacağı) belirtilmiştir. Binaen aleyh söz konusu vakfiyelerin ikisi gayrimenkul vakıfları ile ilgili olup üçü ise para vakıfları ile ilgilidir. Gayrimenkul vakıflarıyla ilgili olan vakfiyelerin birisinin konusunu bahçe ve diğerinin konusunu yerleşim mekânı oluşturmaktadır. Bahçenin bütün özellikleri sınırlarıyla birlikte zikredilmektedir. Yerleşim mekânının özellikleri de bir alt kat oda, bir yer üstü oda, sofa, fırın, su varili, serdab, bahçe ve tuvaleti olduğu sınırlarıyla birlikte belirlenmektedir. İlgili üç para vakıflarının vakfiyelerinde vakfedilen para ile oranı yıllık yüzde onbir (%11) olmak üzere muamele-i şer'iyeye yöntemiyle işletilmesi belirtilmiştir.¹²

Para vakıfları 13. yüzyıldan sonra giderek büyüyen önemli bir finans kaynağı olarak bilinmektedir. Para vakıflarında bir finans yöntemi olarak muamele-i şer'iyeye işlenmiştir. “Osmanlı döneminde özellikle para vakıflarına ait paraların, karz verenin alacağını her an talep edebilmesi hükmüne takılmadan ve faiz yasağını açıktan ihlâl etmeden belli oranda bir fazlalıkla ödünç verilmesine imkân sağlamak üzere fıkıh literatüründe muamele-i şer'iyeye “İne satışı” olarak da bilinen bir formülden yararlanma yoluna gidilmiştir. Buna göre önce vakıf, borç vereceği kişinin sembolik değere sahip bir malını kredi vereceği para kadar bir bedel karşılığında peşin olarak satın alır; hemen ardından bu mal vakıf tarafından belli bir yüzde eklenmiş bedelle vadeli olarak aynı kişiye satılır. Bu formül aynı sonucu verecek şekilde kendi içinde başka türlü de düzenlenebilir. Meselâ vakfa ait sembolik değere sahip bir mal önce vadeli işlemle satılır, ardından daha düşük bedelle peşin olarak geri alınır. Muâmele-i şer'iyeye veya kısaca muamele adı verilen bu işlemle bir yandan karzdaki vade belirsizliği sorunu aşılmış, öte yandan kredi ihtiyaçları vakıflara belli bir gelir sağlayacak şekilde karşılanmış oluyordu.”¹³

Fetâvâ Kâdihân'da muamele-i şer'iyeye'nin cevazıyla ilgili Belh uleması ve İmam Ebu Yusuf'un görüşleri nakledilmektedir. Belh uleması bey'ul-'iyne'yi kendi zamanlarında çarşı pazarda yapılan muamelelerden daha hayırlı

12 Bkz. BŞS, B-18NS, 37, 200, 344, 487, 491.

13 Bilal Aybakan, “Muamele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 30: 320.

bulmaktadır. Ayrıca İmam Ebu Yusuf faizden kaçınmak amacını taşıdığı için bu bey'in caiz ve sevap olacağı görüşündedir.¹⁴

Muamele-i şer'iyye'nin nasıl yapılacağıyla ilgili Ebüssuûd Efendi'nin fetvası şöyledir: "Mes'ele: Sıhhat üzerine muâmele-i şer'iyye ne vecihle olur? El-cevap: Müteveli bir metâ'ı şer'le bin yüz akçeye bey' eyleyüp metâ'ı Amr'a teslim ettikten sonra Amr dâhî ba'de'l-kabz metâ'ı Bekr'e bin akçeye bey' edüp akçesin Zeyd'e verüp Bekr dahî aldıktan sonra bine tuta metâ'ı müteveliye verse caiz görülmüştür."¹⁵ Ebüssuûd Efendi paranın vakfının onu on bir buçuğa kadar cevaz vermiştir. Soru: vakıf akçanın onu on bir buçuğa değin muameleye verilmesi caiz olur mu? Cevap: olur.¹⁶

Para vakıfları ile ilgili olan üç vakfiyenin birisinin konusunu para vakfının uygulamada bir şekli olarak bilinen avarız vakfı oluşturmaktadır. Arıza kelimesinin çoğulu olan avâriz kelimesi sözlükte sonradan ortaya çıkan, sakatlık, bozukluk ve aksaklık manalarına gelmektedir.¹⁷ Binaenaleyh avarız vakfı mahalle ve köylerde, geliri söz konusu olan mahalle, köy ve halkının ihtiyaçlarına harcanmak üzere kurulan vakıflardır. Eski zamanlarda avarız vakfı kurulan mahallenin her türlü ihtiyaç ve sorunlarına mesela yangın, sel felaketi, hastalık, iflas, yol tamiri, öğretmen, imam, müezzin maaşları vs. konularda destek olurdu.¹⁸

Nakit paranın vakfının caiz olup olmayacağı mezhepler arasında tartışmalı bir konudur. Biz burada, Hanefi fıkıh literatüründen hareketle konuyu ele alacağız.

İmam Ebu Hanife menkul malların vakfedilmesinin caiz olmadığı kanaatindeyken, İmam Muhammed Şeybâni ve Ebu Yusuf halk arasında örf ve teamül olunca her çeşit menkulü vakfetmesinin caiz olduğunu söylemekte, İmam Züfer ise menkulün vakfedilmesini mutlak olarak caiz görmektedir. Para vakıflarının caiz olup olmadığı Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyıl boyunca hukukçular arasında tartışma konusu olmuştur. Sonuçta Ebüssuud Efen-

14 Bkz. Kâdihan, *Fetâvâ KâdıHân*, 2: 244-245.

15 Ahmet Akgündüz, *Şeyhül-İslâm Ebüssuûd Efendi Fetvaları* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2018), 379.

16 Bkz. *Ebüssuûd Efendinin fetvaları*, Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, nr. 1114, 116.

17 İlhan Ayverdi - Ahmet Topaloğlu, "Avâriz", *Kubbealtıugatı Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı, 2007), 80.

18 Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları kanûni Dönemi Üsküdar Örneği*, 80; Döndüren, *Günümüzde Vakıf Meseleleri*, 86.

di'nin nakit parayı da menkul mallar kapsamına alarak, İmam Muhammed'in "teamül kriterine" bağlaması sonucunda resmi bir çözüme kavuşturulmuştur.¹⁹

Fıkıh literatüründe detay bir fikhî konu olan nakit para vakfı meselesi Osmanlı Devleti'nde uygulamada büyük önem kazanmıştır. Nakit para vakfının caiz olup olmadığına dair Osmanlı alim ve şeyhülislamlarının uzun müddet münakaşa etmeleri, vakfedilen paraların işletilme yollarından biri olan "muamele-i şer'iyye" usulünün İslam dinin yasakladığı "faiz" konusuyla yakın olması ve benzeri sebeplerden dolayı, vakıf konusunun en önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. Sonuç olarak Hanefi fıkıh literatürü ve Osmanlı doktrin ve tatbikatında nakit para vakfının cevazına ilişkin tercih edilen görüşün, haklı sebeplere dayandığını söylemek mümkündür.²⁰

2.5 Vakıf Şartları

Tahlil ettiğimiz vakfiyelerde, vâkıf vakfettiği mal ve mülkün icar ve işletme biçimi ve süresi, elde edilen vakıf gelirlerinin hangi alanlarda nasıl sarf edileceğini net bir şekilde belirtmektedir. Bu bölüm vakfiyelerin en önemli kısmını oluşturmaktadır. İlgili vakfiyelerde, giderlerin çoğunu uhrevi kazanç gayesiyle dinî ve hayrî harcamalar teşkil etmektedir. Bu gayeyle çoğunlukla gelirler ve vakfedilen evler, müslümanların ibadetlerini yaptıkları camilere ve cami görevlilerine tahsis edilmiştir. Gelirler imam, müezzin ve kayyuma belli hizmetler karşılığında (hatim, mevlid ve yasin okunması) verilmesi şart koşulmuştur. Aynı şekilde avârız vakıfları vakfiyelerinde gelirlerin mahallenin avarızına harcanması şart koşulmuştur.²¹

2.6 Mütevellinin Kimliği

Müteveli, vakfiyedeki şartlar ve şer'î hükümler dairesinde vakıf işlerini idare etmek için tayin olunan şahsa denilir.²² Mütevellinin görevi ise müteveli

19 Geniş bilgi için bkz. Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, 3: 306; Şemsüleimme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Darü'l-Marife, 1993), 12: 45; Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye* (Kuveyt: Darü's-Selâsil, 1404-1427/1984-2006), 44: 164; Döndüren, *Günümüzde Vakıf Meseleleri*, 90.

20 Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, 216, 221.

21 Bkz. BŞS, B-18NS, 37, 344, 487, 491.

22 Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, 298; Ömer Demirel, "1788 - 1808 Tarihlerinde Sivas Şer'iyye Sicillerinde Geçen Vakfiyeler", *Vakıflar Dergisi* 20/20 (Haziran 1988): 379.

tain olduğu vakfedilen malın her türlü gasp ve tecavüze karşı bütünlüğünü korumak, o malı daima üretim yapacak halde bulundurmak, malı vâkıfın belirlediği işlem biçimiyle işletmek, onun gelirlerini artırmak ve gelirlerini vâkıfın tayin ettiği yere harcamak şeklinde belirtilmektedir. Söz konusu vakfiyelerde mütevelliyi, vâkıf tayin etmektedir. Mütevellilerin isimi, baba ismi, ikametgahı ve evsafi belirtilmiştir.²³ Osmanlı döneminde bazı vakfiyelerde vâkıflar yakın akrabalarını mütevellî tayin etmek suretiyle vakıf gelirlerinin bir kısmını ailelerine aktarmakta ve böylelikle mülklerini korumaya alıp sürekli olarak aile fertlerine iş ve gelir garantisi temin etmekteyken²⁴ ilgili vakfiyelerde mütevellilerin akraba veya yabancı olup olmadığı belirtilmemiştir. Vakfiyelerde vâkıfların vakfettikleri malları mütevellilere teslim ettikleri ve mütevellilerin de vakfedilen malları teslim aldıkları açık bir şekilde yer almaktadır. İlgili vakfiyelerde mütevellilerin maaşı ve bunlar dışında herhangi bir görevlinin olduğu yazılmamıştır.²⁵

2.7 Hâkimin Kararı

Bu bölümde, vakıftan gerçek anlamda değil tescil amaçlı rücu ve murâfaa ile hâkimin vakfın sıhhat ve lüzumuna dair kararı yer almaktadır. Söz konusu vakfiyelerin -biri para vakfı vakfiyesi ve ikisi gayrimenkul vakıfları vakfiyesi- üçünde vakıf işlemi tamamlandıktan ve vakfedilen malı mütevellî teslim aldıktan sonra, vâkıf yaptığı vakfından tescil amaçlı rücu' edip İmam Ebu Hanife'nin bu vakfın lazım olmadığı görüşüne dayanır. Bu görüşe göre vakfettiği malın tarafına iade edilmesini ister. Mütevellî ise imtina' edip İmam Züfer'in görüşüne göre zikredilen vakfın sıhhatine ve İmam Ebu Yusuf ve Muhammed kavilleri üzere vakfın sıhhat ve lüzumuna dayanarak vermek istemiyor. Böylece mahkemede hâkim huzurunda aralarında dava ve mühâsime kılarlar. Hâkim de tescil amaçlı İmam Züfer'in görüşüne göre zikredilen vakfın sıhhatine ve İmam Ebu Yusuf ve Muhammed kavilleri üzere vakfın sıhhat ve lüzumuna hüküm verir. Hâkimin hükmünden sonra vakfın şeriata uygun, sahih, lazım, müstehil ve ebedi olduğu belirtilerek şu ayeti kerime:

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَأَنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Bakara/181: "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir." kaleme alınır ve hiçbir kimsenin

23 Bkz. BŞS, B-18NS, 37, 200, 344, 487, 491.

24 Bkz. Demirel, "1788 - 1808 Tarihlerinde Sivas Şer'iyeye Sicillerinde Geçen Vakfiyeler", 379.

25 Bkz. BŞS, B-18NS, 37, 200, 344, 487, 491.

bu vakfa müdahale edemeyeceği vurgulanır. Ardından vakfın ecri Allah'a havale edilip tescil tarihi ve şahitler zikredilerek vakfiye tamamlanır.²⁶ Aslında hâkimler davaya konu olan bir iddia, bir konu hakkında hak arama ve şikâyet olmadıkça davaya bakmazlar. Bir konunun mahkemeye taşınabilmesi için mürafaa olması gerekir. Şikâyet olmadıkça dava, dava açılmadıkça mahkemenin şer'i olarak tescili de söz konusu olmaz. Ancak vakfiyeler kısmında mahkemelerde rücu davalarının bulunmasının sebebi dava kaydı oluşması içindir. Yani bu uygulama bir şekli muameleden ibarettir. Dolayısıyla vakfın tescil edilebilmesi ve ebedi hale gelebilmesi yani mahkemede kayda girebilmesi için şeklen vazgeçilmiş gibi yapılarak dava açılır. Bu tür uygulamanın, mezhep imamlarının vakıf konusundaki ihtilaflarından dolayı ortaya çıkan bir uygulama olduğu düşünülmektedir. Bu uygulama, vâkıf hayatta iken kendisinin pişman olması ihtimaline karşı vakfın iptalinin önlenmesine ilişkin bir rükün haline getirilmiştir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre vâkıf hayattayken vakıftan rücü etmek mümkün olduğundan Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde bazı vâkıfların vakfın tescilinden sonra mahkemelere başvurduğu ve yetkililerin zor durumda kaldığı düşünülmektedir. Bu sebepten ötürü Osmanlı vakfiyelerinin % 70'inde gerçek anlamda değil tescil amaçlı rücu ve murâfaa kaydı yer almaktadır. Öyle ki XVI. yüzyılda bu uygulama vakıf müessesesinde bir nevi rükün haline getirilmiştir.²⁷ Bu konuda Ebussuûd Efendi'den fetva dahi alınmıştır. Fetvada Ebussuûd Efendi bir malın vakfedilip nasıl tescil edileceğini şu şekilde anlatmaktadır: Suâl: Bir kimse emlakinden bazı nesneyi vakfetmek istedikte, ne vecihle etmek gerektir vakıf lazım ola? El-cevap: Vakfidüp, masarif-i müebbede tayin idüp ve mütevelliyeye teslim idüp ondan sonra hâkime varup vakfidüp masarifini tayin ettiğin ve mütevelliyeye teslim ettiğin tafsil eyleyüp mütevellî dahi tasdik itdükden sonra, İmam-ı Azam katında vakıf degüldür yine rücu itdüm emlaki alırım deyu mütevelliden talep idüp, ol dahi İmameyn katında lazımdur deyu virmeyüp, hâkim dahi vakfın sıhhatına ve lüzumuna hükmetdüm demek gerekir ki artık dönmeye.²⁸ Böylece vâkıfların

26 Bkz. BŞS, B-18NS, 37, 487, 491.

27 Hasan Yüksel, "Vakfiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 42: 468-469. Ayrıca nazari ve geniş bilgi için bkz. Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Feyziyye* (yy), 183; Kâdihân, *Fetâvâ Kâdihân*, 3: 278-281; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Basımevi, 1967), 4: 330-331; Ebussuûd Efendi, *Risâle Fi Cevâz-i Vakfi'n-Nukûd*, thk. Seğir Ahmet Şağif (Beyrut: Darü İbn-i Hazım, 1997), 50-51.

28 Bkz. Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1972), 299/76.

hayatta olduğu sürece yaptığı vakıflarından vazgeçmeleri önlenmiştir. Vâkıfların vefatından sonra vârisleri hak sahibi sıfatıyla mahkemelere başvurup vakıftan vazgeçtikleri takdirde açtıkları dava geçersiz olacaktır. Zira vakıf, yukarıda izah edildiği üzere İmam Ebu Hanife dışında diğer Hanefi imamlara göre vâkıf hayattayken ve İmam-ı Ebu Hanife'ye göre vâkıfın ölümünden sonra lazıma hale gelmektedir. Dolayısıyla Hanefi imamlarının tamamına göre vâkıfın vârislerinin dava açarak vakıftan rücu etme ihtimali yoktur.

1.8 Tarih

Tarih diğer Osmanlı vakfiyelerdeki gibi incelediğimiz vakfiyelerin ikisi hariç diğerlerinin bitiminde hicrî tarih yazıyla Arapça olarak yazılmaktadır.²⁹ 200 ve 344 numaralarla kayıtlı olan vakfiyelerde herhangi bir tarih bulunmamaktadır.³⁰ Ancak büyük ihtimalle bir önceki kayıt ile aynı tarihte kaydedilmiş ve burada bir daha tarih tekrar yazılmamış olmalıdır.

2.9 Şühûdü'l-Hâl

İncelediğimiz vakfiyelerin sonlarında şahitlere yer verilmektedir.³¹ Vakıf tesisinde aleniyet şarttır. Ayrıca fıkıh ilminde bir belge ve kaydın değeri zeylinde yer verilen şahitlere bağlıdır.³² Bunun için vakfiyelerin tescilinde hazır bulunanların bir kısmının isimleri ve meslekleri yazılır.³³ Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse şer'îye sicillerinin vakfiye ve diğer kayıtlarının sonunda şühûd, şühûdü'l-hâl, udûlü'l-müslimîn, şühûdü'l-udûl tabirleri ile bulunan şahitler, kadıların, davalara bakmak üzere veyahut kâtiplerin vakaları kayda almak için yaptıkları oturumlarda dava ve kayıtlara bir heyet halinde mevcudiyetleri kayıtlarda önemle işaret edilen ayrıca sicile kaydedilen karar ve vakaların altında isimleri olan üç, beş, altı ve bazen daha fazla sayıdaki şahitlerdir. Bunlar, hukuki anlamda mahkemede bir jüri heyeti görevini üstlenmemektedirler. Bu şahitler iki önemli işlevi yerine getiren kişilerdir. Bu iki işlevden birincisi, mahkemede görülen davaya o andaki izleyiciler olarak mahkemenin açık yapıldığının şahitleridirler. İkincisi bunlar, ilgili dönemin

29 Bkz. BŞS, B-18NS, 37, 487, 491.

30 BŞS, B-18NS, 200, 344.

31 Bkz. BŞS, B-18NS, 37, 200, 344, 487, 491.

32 Yüksel, "Vakfiye", 42: 469.

33 Bkz. BŞS, B-18NS, 37, 200, 344, 487, 491.

şartları gereği mahkemenin resmi kayıtları yanında ileride aynı olayın bir kez daha, herhangi bir sebeple gündeme gelmesi halinde bilgilerine başvurulacak şahitlerdir. Osmanlı mahkemelerinde meclis-i şer' de veyahut tescil zamanında bir gelenek olarak genellikle şühüdül-hâl bulunmuştur. Yalnız, bahsettiğimiz bu şahitlerin seçilmesi gelişigüzel yapılmayıp, mahalledeki ileri gelenler, yaşlı, tecrübeli ve itibarlı kişiler tercih edilmiştir.³⁴

3. Vakfiyelerin Özeti

Vakfiyelerin daha iyi anlaşılması için sicilde yer alan vakfiyelerin özeti tablo içerisinde gösterilecektir:

3.1 Para Vakıfları

1. Nazar b. Söndük Vakfiyesi ³⁵	
Vakfin kurucusu:	Bursa İvaz Paşa köyünden Nazar b. Söndük.
Vakfiye Tarihi:	5 Cemaziyelahir 1008/23 Aralık 1599.
Vakfedilen Para:	İlgili dönemde rayiç ve geçerli olan 4000 akçe.
Kurucunun şartları:	Vakıf edilen akçe her senede on akçesi on bir akçe olmak hesabı üzere, Muamele-i Şer'iyye ve Murabaha-i Mer'iyye olunup ribhından (kazancından) her sene hâsıl olan dört yüz Akçayı, her kim ki zikredilen köyün mescidine imam olursa, ona verilip şu şart üzere ki zikir olunan mescitte sabah namazından sonra tecvit ve telaffuz kaidelerine riayet edilerek hızlı bir şekilde okumaksızın "Yasin Süresini" tilavet edip ecrini vâkıfa bağışlasın.
Vakfin mütevellisi:	İvaz b. Sefer.
Şahitler:	Ahmet Çelebi, el-Hâc İbrahim b. Piri, Burak b. Yalî, Yusuf b. Abdullah, Bostan b. Davut, Yusuf Bey b. Mehmet, Mustafa b. Abdurrahman, Ömer b., Hasan b. Söndük ve diğerleri.
Dili:	Osmanlı Türkçesi.

34 Detaylı bilgi için bkz. Habib, *b.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyye Sicilinin Tasnifi ve Fıkıh İlmi Açısından Tablolu*, 602-650; Hülya Taş, "Osmanlı Kadı Mahkemesindeki "Şühüdül-Hâl" Nasıl Değerlendirilebilir?", *Bilgi* 44 (Kış 2008): 25-44; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1974), 1: 404-405; Rifat Özdemir, "Ankara Esnaf Teşkilatı (1785-1840)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986): 165-166.

35 37 Numaralı vakfiye.

2. Mücellidi Mahallesinin Avarızı Vakfının Vakfiyesi³⁶	
Vakfın kurucusu:	Bursa Mücellidi Mahallesi'nin ahalisinden imam olan Abdurrahman b. Gulâbi, Müezzîn olan Mehmet b. Ali, Mehmet b. Mustafa, el-Hac Ömer b. el-Hac Mustafa, el-Hac Mehmet b. el-Hac Mehmet, el-Hac Mahmut b. Ahmet ve diğerleri.
Vakfiye Tarihi:	Bu vakfiyede hiçbir tarih bulunmamaktadır. Ancak büyük ihtimalle bir önceki kayıt ile aynı tarihte kaydedildiği ve burada bir daha tarih tekrar yazılmadığı düşünülmektedir. Bu vakfiyeden bir önceki kaydın kayıt tarihi ise pazar günü 6 Şaban 1008/21 Şubat 1600'dür. ³⁷
Vakfedilen Para:	Mihri b. Abdullah'ın oturduğu vakıf evinin (doğu tarafından Abdurrahman mülküyle, batı tarafından umumi yolla, kıble tarafından Muhammed mülküyle sınırlıdır) avarızına bedel olarak ilgili dönemde rayiç olan 1500 akçe.
Kurucunun şartları:	Kurucular kendi aralarında anlaşış taahhüt ederek şu şartları ortaya koymaktadırlar: Mihri hayatta olduğu sürece oturduğu vakıf evinin avarız ve tamirâtı için ondan herhangi bir ücret talep edilmemelidir. Vakfedilen bu miktar akçenin kazancı ile evin avarız ve tamirâtı yapılmalıdır. Mihri'nin vefatından sonra zikredilen vakıf evinde oturan kim olursa olsun, ondan dahi evin avarızı için herhangi bir ücret talep edilmemelidir.
Vakfın Mütevellisi:	Mehmet b. Sadi.
Şahitler:	Mustafa b. el-Hac Sinan, Mevlâna İbrahim Çelebi, Mahmut b. Himmet, Arslan b. Abdullah, Mahmut b. Yusuf, Recep b. Hamza ve diğerleri.1
Dili:	Osmanlı Türkçesi.

36 200 numaralı vakfiye.

37 Bkz. 199.

3. Seyyid Nebi b. Seyyid Veli³⁸	
Vakfin kurucusu:	Bursa Garp Bey Mahallesinden Seyyid Nebi b. Seyyid Veli.
Vakfiye Tarihi:	Bu vakfiyeden bir önceki kaydın kayıt tarihi Ramazan 1008/ Nisan 1600'dür. ³⁹
Vakfedilen:	İlgili dönemde rayiç ve geçerli olan 1500 Dirhem.
Kurucunun şartları:	Vakfedilen dirhem her senede on dirhemi, onbir dirhem olmak hesabı üzere muamele-i şer'iyeye ve murabaha-i mer'iyeye olunup kazancı Alacahırka Mahallesi'nin arızalarına (tamiratına) harcanmalıdır.
Vakfin mütevellisi:	İmam olan Bekir b. Mehmet.
Şahitler:	Bostan b. İbrahim, Elhac Ömer b. Cafer, Huseyn b. Hasan, Mustafa b. Yusuf, Recep b. Hamza, Mahmud b. Yusuf.
Dili:	Arapça.

3.2 Gayrimenkul Vakıfları

1. Hasan b. Ahmet Vakfisi⁴⁰	
Vakfin kurucusu:	Bursa Emiri Buhari Mahallesinden Hasan b. Ahmet.
Vakfiye Tarihi:	29 Zilkade 1008/11 Haziran 1600.
Vakfedilen Mal:	Bursa şehrinin yakınında bulunan Kestane sekisi denen yerdeki ve bir tarafından Abdurrahman b. Maksut mülkü ile öbür tarafından Mehmet Dede mülkü ile ve iki tarafından umumi yolla sınırlı olan, Kestanelik ismiyle bilinen bir bahçe.
Kurucunun şartları:	Vakıf bahçesini hayatta olduğu müddetçe kendi nefesine, sonra camide imam olduğu sürece caminin şimdiki imamı İsa Halife b. Hüseyin'e, sonra camide imam olan bir kimseye, ama şu şartla ki imam onun ruhu için her gün "Yâsin'i Şerif" süresini tilavet edip sevabını ona bağışlamalıdır.
Vakfin mütevellisi:	Mehmet b. Sadi.
Şahitler:	Cami imamı Mehmet Halife b. Mahmut, Mehmet b. Kasım, Mustafa b. Mehmet, Osman b. Mehmet, Ahmet b. İsa ve diğerleri.
Dili:	Arapça.

38 344 numaralı vakfiye.

39 Bkz. 343.

40 487 numaralı vakfiye.

2. Fatıma b. Behram Vakfiyesi⁴¹	
Vakfin kurucusu:	Bursa Şeker Hâce Mahallesi'nde oturan Fatma b. Behram.
Vakfiye Tarihi:	Zilkade 1008/Haziran 1600.
Vakfedilen Mal:	Bursa Şeker Hâce Mahallesinde bulunan, alt kat bir oda, altında serdab ⁴² olan bir sofa, fırın, iki su varili, tuvalet, avlu ve Ali El-Hallac vakfı, Sefer b. Ramazan mülkü ve umumi ve hususi yollar ile sınırlı olan evi, önce hayatta olduğu sürece kendi nefesine sonra Medine-i Münevver'nin fukarasına vakfetmektedir.
Vakfin Mütevellisi:	Ahmet Bey b. Pervane.
Şahitler:	Cami imamı Seyyid Mahmut b. İsmail, Mehmet Çelebi b. Abdurrahman, Mehmet Çelebi b. el-Hac Ali, Receb b. Hamza, Ferhat b. Ali, Mustafa b. İskender, Sefer b. Ramazan ve diğerleri.
Dili:	Arapça.

4. Vakfiyelerin Tam Metni ve Transkripsiyonu/Türkçe Tercümesi

4.1 Para Vakıfları Vakfiyeleri

۳۷. حمد نامحدود وثناء غیرمعدود اول واجب الوجود و مفیض الخیر والوجود حضرتنه لائق و سزا و احری و رواد که صنایع الطاف نامتناهی ایله الم نخلقکم من ماء مهین فجعلناهم فی قرارمکین مقتضاسنجه بونجه اشکال و صور ترتیب ایلدی و انسانی احسان ایدوب احسن تقویم اوزره نقش و ترکیب ایلدی فتبارک الله احسن الخالقین و الوف صلوات و صنوف تسلیمات اول افضل افراد بشر و شفیع روز محشر حضرت حبیب الله محمد رسول الله اوزرینه اولسون که امتنی سبل سداده هدایت ایلدی و دخی آل و اصحاب کرانمه اولسونکه هر بریسی رافع رایات دین مبین و جامع آیات شرع متین در رضوان الله علیهم اجمعین اما بعد خاطر خطیر هر واقف خبیره و ضمیر منیر هر

41 491 numaralı vakfiye.

42 Yer altı oda, Serin Oda, sıcak ülkelerde çok sıcak havalarda oturlan yer altı odası. Bkz. Mehmet Kanar, "Serdâb", *Örneklî Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (İstanbul: Derin Yayınları, 2003), 1303.

عارف بصیره خفی دکل در که دار دنیانک افناسندن فنا صورتی عیان و اغناسی ایله غناسی همغان فرحی ایله ترحی متقارب و متماثل و رحمتی ایله زحمتی متشابه و متشاکل جاهی چاه بلا و مالی ملال افزا نعیمی سریع الزوال و مقیمی قریب الارتحال در لا جرم الذین ینفقون اموالهم باللیل والنهار سرا وعلانیة فلهم اجرهم عند ربهم لاخوف علیهم ولاهم یحزنون موجبجه سلیم فطرت وصاحب فطنت اولدر که خیراتی وسیلة دولت اخرویه و مبراتی واسطة سعادت سرمدیه ایدینه بناء علی ذلک اشبو حامل کتاب مستطاب شرعی الخطابک صاحبی اولان صاحب الحسنات رابت الصدقات محروسه بروسه مضافاتندن قریه عوض پاشا دن نظر بن سوندک وقتا که اجوالنده تدبر وامورنده تفکر ایدوب جد جدید وسعی سدید اکه منتهی اولدی که سبب ذکر جمیل و باعث اجر جزیل اولان صدقات جاریه نک ثباتی ظاهر و کلشن حسنات ایچره بناتی ظاهر ایدوکنه وقوف تام و ظهور تام حاصل اتمکین اجود مالندن و اطیب مالندن دورت بیک فضی رایج فی الوقت اقجه ایدوب وقف ایلیوب تسجیل ایچون حسب متولی نصب ایلدیکی عوض بن سفر نام کمسنه یه تسلیم ایلدی و شرط ایلدی که ذکر اولنان اقجه هر سنه ده اون اقجه سی اون بر اقجه اولمق حسابی اوزره معامله شرعیه و مرابحه مرعیه اولنوب ربخندن هر سنه حاصل اولان دورت یوز اقجه هر کیم قریه مرقومه مسجدنه امام اولورسه اکا ویریلوب شول شرط اوزره که ذکر اولنان مسجد ده بعد صلاة الفجر قرآن عظیم و فرقان کریمدن علی وجه التجوید والترتیل لا علی السرعة والتعجیل سوره یس شریف تلاوت ایدوب ثوابی واقفه اهدا ایدو اقرار و اعتراف ایلدکده متولی مذکور بالموواجه تصدیق و تحقیق اتدکدنصره واقف مومی الیه افاض الله نعمه علیه رجوع ایدوب ملکیته استرداد اتدکده متولی مرقوم امتناع ایدیجک صدر اعلائی موقع اولان حاکم حضورنده مخاصمه قلدقارنده

حضرت امام زفر عليه الرحمة من خالق البشر قولی اوزره وقف مزبورک
صحتنه و امامين همامين قوللری اوزره صحتنه ولزومنه حکم ایدوب
تسجيل ایلدی پس وقت مزبور وقف صحیح و لازم و مستحیل و مؤبد
اولدی فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه علی الذین یبدلونه ان الله سمیع
علیم و اجر الواقف علی الکریم المعین انه لا یضیق اجر المحسنین جرى
ذلک و حرر ذلک في اليوم الخامس من جمادى الآخرة لسنة ثمان والف.
[وقف و معامله شرعیه و مرابحه مرعیه]

شهود: محمد چلبی ابن حسن، الحاج ابراهیم بن پیری، بdaq
بن یالی، یوسف بن عبد الله، بستان بن داود، یوسف بیک ابن محمد،
مصطفی بن عبد الرحمن، عمر بن سربلوک، حسن بن سوندک و غیرهم.

37. Hamd-i nâ-mahdûd ve senâ-i gayr-i ma'dûd ol vâcibi'l-vücûd ve müfîdü'l-hayr ve'l-cûd hadretine lâ'ik ve sezâ ve uhrâ revâdur ki sanâyî-i eltâf-ı nâmütenâhî ile elem nahlukkûm min mâ'in mehîn fece'alnâhûm fî karârin mekîn muktadâsınca bunca eşkâl ve suver tertîb eyledi ve insânî ihsân idüp ahsen-i takvîm üzere nakş ve terkîb eyledi. Fetebârekellâh ahsennu'l-hâlikîn ve ulûf-i salevât ve sunûf-ı teslimât ol efdalu efrâdi beşer ve şeffî-i rûz-ı mahşer Hadret-i Habîbullâh Muhammed Rasulullâh üzerine olsun ki ümmetini sebil-i sedâda hidâyet eyledi ve dahi âl ve ashâb-ı kirâmına olsun ki her birisi râfî-i râyât-ı dîn-i mübîn ve câmî' âyât-ı şer'-i metîndür rıdvânullâhî 'aleyhim ecmâ'in. Ammâ ba'd hâtır-ı hatîr-i her vâkıf-ı habîre ve damîr-i münîr her 'ârif-i basîre hafî degüldür ki dâr-ı dünyânın efnâsından fenâ sûreti 'ayân ve agnâsı ile gınâsı hemgân ferhî ile terhî mütekârib ve mütemâsil ve rahmeti ile zahmeti müteşâbih ve müteşâkil-i câhî çâh belâ ve mâlî melâl-i efzâ ne'î-mi serî'üz-zevâl ve mukimi karîbü'l-irtihâldür. Lâcereme "ellezîne yünfikûne emvâlehum bi'lleyli ve'n-nehâri sirran ve 'alâniyeten felehum ecrum 'inde rabbihim velâ hafun 'aleyhim velâhum yahzenûn mûcibince selîm-i fitrat ve sâhib-i fitnat oldur ki hayrâtı vesîle-i devlet-i uhreviyye ve müberrâtı vâsıta-i sa'âdet-i sermediyye eydine binâen 'alâ zâlik işbu hâmil-i kitâb müstetâb-ı şer'îyyü'l-hitâbîn sâhibi olan sâhibu'l-hasenât râbitü's-sadakât mahrûse-i Bru-

sa müdâfâtından karye-i 'İvad Paşa'dan Nazar bin Sündük vakta ki evvâlinde tedebbür ve 'umûrında tefekkür idüp cedd-i cedîd ve sa'î-i sedîdi aña ki mün-tehî oldı ki sebab-i zikr-i cemîl ve bâ'isi ecr-i cezîl olan sadakât-ı câriyenîñ sübâtı zâhir ve gülşen-i hasenât içere benâtı zâhir eydüğüne vukûf-ı tâmm ve zuhûr-ı tâmm hâsıl itmeğin ecved-i mâlından ve etyab-ı menâlından dört biñ fiddî râyic fi'l-vakt akçe idüp vakfeyleyüp tescil için haseb-i mütevellî nasb eylediği 'İvad bin Sefer nâm kimesneye teslîm eyledi ve şart eyledi ki zikrolınan akceyi her senede on akcesi on bir akce olmak hesabı üzere mu'âmele-i şer'iyye ve murâbaha-i mer'iyye olunup rıbhından her sene hâsıl olan dört yüz akceyi her kim karye-i merkûme mescidine imâm olursa aña virilüp şol şart üzere ki zikrolınan mescidde ba'de selâti'l-fecr Kurân-i 'Azîm ve Furkân-ı Kerîm'den 'alâ vechi't-tecvîd ve't-tertil lâ 'alâ's-sür'a ve't-ta'cîl sûre-i Yâsîn-i Şerîf tilâvet idüp sevâbını vâkıfa ihdâ ide deyu ikrâr ve i'tirâf eyledükde mütevellî-i mezkûr bi'l-müvâcehe tasdik ve tahkîk itdükden soñra vâkıf-ı mûmâ-ileyh efâdallâhu ni'amahu 'aleyh rücû' idüp mülkiyete istirdât itdükde mütevellî-i merkûm imtinâ' idicek sadr-ı a'lâyı mevki' olan hâkim hudûrında muhâsâme kıldıklarında Hadret-i İmâm Züfer 'aleyhi'r-rahme min hâliki'l-beşer kavli üzere vakf-ı mezbûruñ sıhhatine ve imâmeyn-i hümâmeyn kavilleri üzere sıhhatine ve lüzûmına hükmidüp tescil eyledi. Pes vakfi mezbûr vakf-ı sahîh ve lâzım ve müstehîl ve mü'ebbed oldı. "Femen beddelehu ba'de mâ samî'ahu fe-innemâ ismuhu 'ale'l-lezîn yubeddilûnehu innellâha samî'un 'alîm" ve ecrü'l-vâkıf 'ale'l-kerîmi'l-mû'in innehu lâ-yudîku ecre'l-muhsinîn cerâ zâlike ve hurrire zâlike fi'l-yevmi'l-hâmis min Cemâziyelâhire li-sene semân ve elf. (Vakfiye) Vakf-u mu'âmele-i şer'iyye ve murâbaha-i mer'iyye)

Şuhûd: Mehmed Çelebi b. Hasan, el-Hâc İbrâhîm b. Pîrî, Budak b. Yalî, Yûsuf b. 'Abdullâh, Bostân b. Dâvûd, Yûsuf Beg b. Mehmed, Mustafa b. 'Abdurrahman, 'Ömer b. Serbölük, Hasan b. Sündük ve gayrihim.

٢٠٠٠. محروسة بروسه ده مجلدي محله سي اهاليسندن فخر الائمة الكرام عبد الرحمن بن كلابي الامام و محمد بن علي المؤذن و محمد بن مصطفى و الحاج عمر ابن الحاج مصطفى و الحاج محمد بن الحاج محمد و الحاج محمود بن احمد و سايرلري عموما مجلس شرع شريفده

حاملة الكتاب مهري بنت عبد الله نام خاتون محضرنده تقرير مرام ايدوب ديديلر كه محلۀ مزبوره ده شرقا عبد الرحمن ملكيله و غربا طريق عامله و قبلۀ محمد ملكيله محدود و ممتاز مزبوره مهري ساكنه اولدوغي وقف منزلک عوارضنه بدل بيک بشيوز نقد فضي رايج الوقت اقجه وقف ايليوب محلۀ مرقومه عوارضى وقفنه متولي اولان اشبو محمد بن سعدي نام كمسنه يه تسليم اولداحي قبض و تسلّم ايلدي مادامكه مزبوره مهري قيد حيوتده اولان من بعد مزبوره دن عوارض اقجه سن طلب ايلميوپ انجق وقف ايلدكي مبلغ مرقوم ربحي ايله قليل و كثير و نقيير و قطمير هر نه حاصل اولورسه اکتفا اولنوب و مسفوره مهرينگ و فاتندن صكره منزل مزبورده كاينا من كان ساكن اولان كمسنه لردن داخي عوارض اقجه سن دعوي و طلب ايلممک اوزره جمله مز اتفاق و تعهد ايلدک ديدکلرنده مزبورلرک وجه مشروح اوزره صادر اولان كلامن مزبور مهري و جاها و شفاها تصديق و تحقيق ايليوب غب السؤال متولي مذکور محمد داخي ذکر اولنان بيک بشيوز اقجه مرقومه مهري يدندن بالتمام قبض و استيفا ايلدوکنه مقر و معترف اولوب غب التصديق و بعد الطلب ما وقع کتب و تحرير اولندي. [وقفیه]

شهودالحال: مصطفى ابن الحاج سنان، مولانا ابراهيم چلبی، محمود بن همت، ارسلان بن عبد الله، محمود بن يوسف، رجب بن حمزه وغيرهم.

200. Mahrûse-i Brusa'da Mücellidî Mahallesi ahâlisinden fahrü'l-eimme-ti'l-kirâm 'Abdu'r-rahmân bin Kelâbî El-Îmâm ve Mehmed bin 'Ali El-müezzin ve Mehmed bin Mustafa ve El-Hâc 'Ömer b. El-Hâc Mustafa ve El-Hâc Mehmed b. El-Hâc Mehmed ve El-Hâc Mahmûd bin Ahmed ve sâyirleri 'umûmen meclis-i şer'î şerîfde, hâmileti'l-kitâb Mihri bint 'Abdullâh nâm âtun mahdarında takrîr-i merâm idüp didiler ki mahalle-i mezbûrede şarkan 'Abdu'r-rah-

mân mülkiyle ve garban tarîk-i 'âmmla ve kibleten Mehmed mülkiyle mahdûd ve mümtâz mezbûre Mihrî sâkine olduğu vakf-ı menzilin 'avârıdına bedel biñ beş yüz nakd-i fiddî râyici'l-vakt akce vakf eyleyüp mahalle-i merkûme 'avârıd-ı vakfına mütevellî olan işbu Mehmed b. Sa'dî nâm kimesneye oldahi kabd u resellüm eyledi. Mâdâm ki mezbûre Mihrî kayd-ı hayatda ola min ba'd mezbûreden avârıd akcesini taleb eylemeyüp ancak vakfeylediği meblag-ı merkûm rıbhı ile kalîl u kesîr ve nakîr u katmîr her ne hâsıl olursa iktifâ olunub ve mesfûre Mihrîniñ vefâtından soñra menzil-i mezbûrede kâyinem men kân sâkin olan kimesnelerden da'vâ ve taleb eylememek üzere cümlemiz ittifâk ve ta'ahhüd eyledük didüklerinde mezbûrların vech-i meşrûh üzere sâdır olan kelâmın mezbûr Mihrî vicâhen ve şifâhen tasdîk u tahkîk eyleyüp gibbe's-suâl mütevellî mezkûr Mehmed dahi zikrolınan biñ beş yüz akceyi merkûme Mihrî yedinden bi't-tamâm kabd ve istifâ eyledüğüne mukırr ve mu'terif olup gibbe't-tasdîk ve ba'düt-taleb mâ vaka'a ketb ü tahrîr olındı. (Vakfiye)

Şuhûdü'l-hâl: Mustafa b. El-Hâc Sinân, Mevlânâ İbrâhîm Çelebi, Mahmûd b. Himmət, Arslan b. 'Abdullâh, Mahmûd b. Yûsuf, Receb b. Hamza ve gayrihim.

٣٤٤. الحمد لوليه والصلاة على نبيه محمد وآله وصحبه وبعد فهذه حجة مضمونها عن ذكر ما اقر واعترف في مجلس الشرع الشريف النبوي الرجل المدعو سيد نبي بن السيد ولي من محلة عزب بيك بروسه بانه قد وقف وحبس بنية صافية حسبة لله العظيم جميع مبلغ معين قدره الف درهم وخمسمائة درهم فضي رايج في الوقت وسلم الى من نصبه متوليا عليه لاجل التسجيل وهو بكر بن محمد الامام وهو تسلم منه تسليما وتسلما صحيحين شرعيين وشرط ان يستفيد ويتربح المبلغ المرقوم بالاستغلال الشرعي والاسترباح المرعى على ان يكون ربح كل عشرة دراهم عشرها في كل عام فما حصل من ربح المبلغ المرقوم يصرف الى عوارض محلة الاجه خرقة بروسه المحروسة شرطا صحيحا شرعيا فلما تم امر الوقف المزبور من الجانبين حكم الحاكم الموقع اعلاه دام عزه وعلاه بصحة وقفية المبلغ المرقوم ولزومه على

رأى من يراه من الائمة المهتدين رضوان الله عليهم اجمعين فصار المبلغ المرقوم وقفا لازما مؤبدا بو وقفه يه سجل اقچه سى ويرمكين بورايه كتب اولنمشدر. [وقفه]

شهود: بوستان بن ابراهيم، الحاج عمر بن جعفر، حسين بن حسن، مصطفى بن يوسف، رجب بن حمزه، محمود بن يوسف.

344. Allah'a hamdolsun ve Peygamber Efendimiz Muhammed'e (sas), âl ve ashabına salat-ü selam olsun. Bu kayıt bir hüccet olarak muhtevası şundan ibarettir: Bursa Vilayetinin Azeb Bey Mahallesi'nden Seyyid Veli oğlu Seyyid Nebi isimli şahıs meclis-i şer'-i şerîf-i nebevide şöyle ikrar ve itirafta bulundu: Temiz bir niyetle Allah rızası için ilgili dönemde rayiç 1500 gümüş dirhem vakfedip vakfın tescili için müteveli tayin ettiği cami imamı Mehmet oğlu Bekir'e teslim etmiştir. O da teslim almıştır. Bu teslim etme ve teslim alma işlemi sahih ve şer'îdir. Vâkîf, vakfettiği parayla şer'î istiğlal yönteminin onu on (%10) metodu kullanılarak, elde edilen kar Alaca Hırka Mahallesi'nin avarızı için harcanmasını şart koşturmuştur. Bu şart sahih ve şer'îdir. Zikredilen vakfın işlemi her iki taraftan tamamlandıktan sonra kayıta imzası bulunan hâkim (diva) hidayete eren imamlardan (ra) söz konusu vakfi sahih ve lazım gören imamın görüş ve içtihadına dayanarak vakfın sıhhat ve lüzûmuna hüküm hükümetti. Artık zikredilen meblağ lazım ve ebedi olarak bir vakıf malıdır. Bu vakfiye, tescil ücreti verildikten sonra sicil defterine kaydedilmiştir. (Vakfiye)

Şâhitler: Bostan b. İbrahim, Hacı Ömer b. Cafer, Hüseyin b. Hasan, Mustafa b. Yusuf, Recep b. Hamza ve Mahmut b. Yusuf.

4.2 Gayrimenkul Vakıfları Vakfiyeleri

٤٨٧. الحمد لله وحده والصلاة على من لا نبى بعده وآله الذين عهده وبعد فهذه حجة صحيحة يعرب مضمونها ويفصح مكنونها عن ذكرها هو انه اقر واعترف فى مجلس الشريعة الزهرا ومحفل الطريقة الغرا صاحب الخيرات فخر الاعيان حسن بن احمد الساكن بمحلة المرحوم المغفور له حضرت امير البخارى عليه رحمة البارى بانه

قد وقف وحبس بنية صافية وطوية خالصة حسبة لله العظيم ورغبة لثوابه الجسيم ما هو له وملكه وتحت تصرفه وذلك جميع الحديقة المعروفة بكستانه سكيسى الواقعة بموضع معروف بكستانه سكيسى قريب من بروسة المحروسة المنتهية الى ملك عبد الرحمن بن مقصود والى ملك محمد دده والى الطريق العام من الطرفين بجملة الحدود وكافة الحقوق اولاً على نفسه النفيسة ما دامت روحه فى جسده انيسة ثم على فخر الائمة عيسى خليفه ابن حسين الامام مادام موجودا بين الامام ثم على من كان اماما فى جامع المرحوم المبرور اليه سبق الاشارة فى السطور على ان يقرأ لروحه كل يوم سورة يس الشريف وقفاً وحسباً صحيحين شرعيين ثم سلمها الى من نصبه متولياً لاجل التسجيل وهو عين الاعيان محمد بن سعدى وهو تسلمها منه على الوقفية تسليماً تسليماً صريحين مرعيين اقراراً صحيحاً شرعياً واعترافاً صريحاً مرعياً مصدقاً من قبل المتولى المومى اليه وجاها وشفاهها فلما تم امر المقال وال الحال الى هذا المال حكم الحاكم الموقع اعلاه المتوقع رضاء مولاه بصحة وقفية الحديقة المذكورة ولزومها بعد ان صدر من الواقف المشار اليه دعوى الرجوع عن وقفيتها محتجا بعدم اللزوم عند الامام الاعظم والهمام الاكرم وامتنع المتولى المومى اليه عن الرد متمسكا باللزوم عن الامامين الهمامين والصاحبين القمقامين حكماً صحيحاً شرعياً عالماً بالخلاف بين الائمة الاشراف فصارت الحديقة المسفورة وقفاً لازماً مؤبداً مخلداً فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه على الذين يبدلونه ان الله سميع عليم واجر الوقف على الحى الكريم جرى ذلك وحرر فى اليوم التاسع والعشرين من ذى القعدة سنة ثمان والف. [وقفية]

شهود: محمد خليفه بن محمود الامام، محمد بن قاسم، مصطفى بن محمد، عثمان بن محمد، احمد بن عيسى وغيرهم.

487. Allah'a hamdolsun ve Peygamber Efendimiz ve ailesine Salat-ü selam olsun. Bu kayıt Rahmetli Hazret-i Emir Buhari (ra) Mahallesi'nde oturan sâhibü'l-hayrât, fahrü'l-a'yân Ahmet oğlu Hasan, meclis-i şerîati'z-zehrâ ve mahfil-i tarîkati'l-garrâda ikrar ve itiraf etti: Saf niyet ve halis inanç ile Allah rızası için muazzam sevap kazanmak arzusuyla, mülkiyeti kendine ait ve tasarrufunda olan Kestane Sekisi diye bilinen bahçesini vakfetmiştir. Bahçe, Bursa vilayetinin yakınında olan Kestane Sekisi diye bilinen yerde olup bir tarafı Maksut oğlu Abdurrahman'ın mülküne diğer bir tarafı Mehmet Dede'nin mülküne ve diğer iki tarafı ise umumi yola sınırdır. İlgili bahçeyi bütün sınır ve haklarıyla birlikte öncelikle hayatta olduğu müddetçe kendi kıymetli nefesine sonra cami imamı olduğu sürece fahrü'l-eimme Hüseyin oğlu İsa Halife'ye ve ondan sonraki cami imamı olacak kişiye ruhu için her gün Yâsin-i şerîf suresini tilavet etmesi şartıyla vakfetmiştir. Bu vakıf sahih ve şer'îdir. Sonra vakfın tescili için vakfettiği bahçeyi müteveli tayin ettiği aynü'l-a'yân Sadi oğlu Mehmet'e teslim etmiştir. O da teslim almıştır. Bu teslim etme ve teslim alma işlemi açık ve mer'îdir. Mukırrın ikrar ve itirafı, sahih, şer'î, açık ve mer'î olup adı geçen müteveli tarafından yüz yüze sözlü olarak tasdik edilmiştir. Vakıf işlemi tamamlandıktan sonra vâkıf ilgili vakfın İmam Azam Ebu Hanife'ye göre lazım olmadığına dayanarak yaptığı vakfından rucû' etmek istediğinde mezkûr müteveli İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ilgili vakfın lazım olduğuna dayanarak mevkufu iade etmek istemeyince, kayıta imzası bulunan hâkim, ilgili konuya ilişkin imamların arasındaki ihtilaf hakkında bilgi sahibi olmasıyla beraber söz konusu vakfın sıhhat ve lüzûmuna hükümetti. Bu hüküm sahih ve şer'îdir. Artık mezkûr bahçe lazım ve ebedi olarak vakıf malıdır. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir". Vakfın ecrini diri ve cömert olan Allah verir. Bu vakıf işlemi 29 Zilkade 1008 tarihinde gerçekleşip kaleme alındı. (Vakfiye)

Şâhitler: Mehmet Halife b. Mahmut el-İmam, Mehmet b. Kasım, Mustafa b. Mehmet, Osman b. Mehmet, Ahmet b. İsa vd.

٤٩١ . الحمد لوليه والصلاة على نبيه محمد وآله واصحابه وبعد
فهذه حجة صحيحة شرعية ووثيقة صريحة مرعية يعرب مضمونها
عن ذكر ما اقرت واعترفت في مجلس الشرع الشريف المرء المدعوة

فاطمه بنت بهرام من محلة شكر خواجه بروسة المحروسة بانها قد وقفت وحبست حسبة لله العظيم ورغبة لثوابه الجسيم ما هو لها وملكها وذلك جميع المنزل الكائن بالمحلة المرقومة الحاوى على بيت سفلى وصفة تحتها سرداب وعلى غرفة وفرن وخابيتى ماء وكنيف ومحوطة المحدود بوقف المرحوم على الحلاج ويملك سفر بن رمضان وبالطريق العام والخاص بجملة حدوده وكافة حقوقه اولا على نفسه النفيسة ما دامت روحها فى جسده انيسة ثم على فقراء المدينة المنورة وفقا وحسبا صحيحين شرعيين ثم سلمته الى من نصبته متوليا عليه لاجل التسجيل وهو فخر الاقران احمد بيك بن پروانه وهو تسلمها منها على الوقفية تسليما وتسلمها صريحين مرعيين اقرارا مصدقا من قبل المتولى المومى اليه وجاها وشفافا فلما تم امر الوقف المزبور من الجانبين حكم الحاكم الموقع اعلاه المتوقع رضاه مولاه دام عزه وعلاه بصحة وقفية المنزل المزبور ولزومه بعد ان صدرت من الواقف المرقوم دعوى الرجوع عن وقفها محتجة بعدم اللزوم عند الامام الاعظم والهمام الاقدم وامتنع المتولى المزبور عن الرد متمسكا باللزوم عند الهمامين الامامين والصاحبين القمقامين حكما صحيحا شرعيا عالما بالخلاف بين الائمة الاشراف فصارت المنزل المرقوم وقفا لازما مؤبدا جرى ذلك وحرر فى ذى القعدة الشريفة لسنة ثمان والالف. [وقفية]

شهود: سيد محمود بن اسمعيل الامام، محمد چلبى بن عبد الرحمن، محمد چلبى بن الحاج على، رجب بن حمزه، فرهاد، مصطفى بن اسكندر، سفر بن رمضان وغيرهم.

491. Allah'a hamdolsun ve Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e (sas), âl ve ashabına salat-ü selam olsun. Bu kayıt, sahih ve şer'î bir delil, açık ve mer'î bir vesikadır. Bursa vilayetinin Şeker Hâce Mahallesi'nden Behram kızı Fatıma isimli kadın ikrar etti: Mülkiyeti kendine ait olan bir yerleşim mekânını Allah rızası için muazzam sevap kazanmak arzusuyla vakfetmiştir.

Yerleşim mekânı, adı geçen mahallede olup bir alt kat oda, sofa altında serdâb, bir özel oda, fırın ve iki su varili içermektedir. Yerleşim mekânı, rahmetli Ali el-Hallaç Vakfı'na, Ramazan oğlu Sefer'in mülküne, umumi ve özel yola sınırdır. Yerleşim mekânını bütün sınır ve haklarıyla birlikte öncelikle ruhu cesedinde olduğu sürece (hayatta olduğu müddetçe) kendi kıymetli nefesine sonra Medine-i Münevvere'nin fakirlerine vakfetmiştir. Bu vakıf sahih ve şer'îdir. Vâkif, vakfın tescili için vakfettiği yerleşim mekânını mütevellî tayin ettiği fahrül-akrân Pervane oğlu Ahmet Bey'e teslim etmiştir. O da söz konusu mevkufu teslim almıştır. Bu teslim etme ve teslim alma işlemi açık ve mer'îdir. İlgili ikrar adı geçen mütevellî tarafından yüz yüze sözlü olarak tasdik edilmiştir. Mezkûr vakfın işlemi her iki taraftan tamamlandıktan sonra vâkif ilgili vakfın İmam Azam Ebu Hanife'ye göre lazım olmadığına dayanarak yaptığı vakfından rucû' etmek istediğinde mezkûr mütevellî Sahibeyn'e (İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) göre ilgili vakfın lazım olduğuna dayanarak mevkufu iade etmek istemeyince, kayıta imzası bulunan hâkim, ilgili konu hakkında imamların arasındaki ihtilaf ile alakalı bilgi sahibi olmasıyla beraber söz konusu vakfın sıhhat ve lüzûmuna hükümetti. Bu hüküm sahih ve şer'îdir. Artık mezkûr bahçe lazım ve ebedi olarak vakıf malıdır. Bu vakıf işlemi 1008 Zilkade ayında gerçekleşip kaleme alındı. (Vakfiye)

Şâhitler: Seyyid Mahmut b. İsmail el-İmam, Mehmet Çelebi b. Abdurrahman, Mehmet Çelebi b. Hacı Ali, Recep b. Hamza, Ferhat, Mustafa b. İskender, Sefer b. Ramazan vd.

Sonuç

Bu makalede 1599-1600 tarihli Bursa B-18 numaralı şer'iyeye sicilindeki kayıtlar arasında bulunan beş adet vakfiye incelenip muhteva açısından değerlendirilmiştir.

Vakfiyelerde tesis edilen vakfın nasıl idare edileceği, vakfedilen malın nasıl işletileceği, gelirin nereye nasıl harcanacağı, vakfın mütevellisi ve kaç kişinin çalışacağı, bunlara ne kadar maaş ödeneceği ve vakıftan kimlerin ne şekilde faydalanacağı gibi hususlar vâkif tarafından detaylı bir şekilde yazılmıştır.

Genelde vakfiyelerde vakfı tasdik eden ve lüzumuna hüküm veren kâdının ismi yazılmaktaysa da bu sicilde yer alan vakfiyelerin hiçbirinde kâdılarının ismi geçmemektedir. Ayrıca vakfiyelerde hiçbir imza ve mühür de bulunmamaktadır.

Vakıf sahipleri içerisinde kadın vâkıflarının bulunması dikkat çekici ve önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki Bursa'daki kadınların -fıkıhta kendilerine mutlak olarak tanınan özel mülkiyet hakkından istifade etmişlerdir- bir kısmı zengin olup mülklerini istedikleri gibi kullanma özgürlük ve salahiyetine sahip oldukları açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ayrıca Osmanlı toplumunda gerek kadın gerek erkek vâkıflarının topluma belli hizmetler sunmak ve uhrevi bir kazanç elde etmek amacıyla mülklerini muhafazaya almak suretiyle sürekli gelir, iş ve mesken temin etmişlerdir.

Şer'iyeye sicillerindeki vakfiye ve diğer hukuki kayıtların muhtevasına dikkatle bakıldığında İslam tarihinin, sosyal ve ekonomik tarihin teorisi değil, pratiği saklı olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Özellikle fıkıh ilminin teorisinin ötesinde pratikte kendi muhitinde ve mantığında uygulandığını gösteren en bariz vesikalar olduğu düşünülmektedir. Bunlar arasında sıradan insanların, köylülerin, sanat ve ticaret erbabının gündelik hayatlarına dair mâlûmat özellikle dikkate değerdir.

Vakfiyelerin muhtevasına bakıldığında Osmanlı'nın bir vakıf medeniyeti olduğu gerçeği halkın vakıflarla olan münasebetlerinde ortaya çıkmaktadır. Tartışmalı konulardan olan ve Osmanlı döneminde kamu adına hizmet gören para vakıflarının, incelenen dönemde yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bilim adamları arasındaki tartışmaların yoğun olduğu bu dönemde dahi halk bu tartışmalardan etkilenmemiş ve maddî güçleri nispetinde para vakfetmişlerdir.

Vakfiyelerin içeriğine dikkatle baktığımızda vakıfların, müslümanlar arasındaki dayanışma ve yardımlaşmanın en güzel örneği olduğunu görürüz. İnsanlar fikir, akıl, beden ve ekonomik hal bakımından aynı seviyede değillerdir. Bundan dolayı toplumda fakirler ve zenginler vardır. Toplumda düzen ve emniyetin sağlanması, bu iki kesim arasındaki dengeyi sağlamakla mümkün olduğu için bunların ekonomik yönden aralarında derin bir uçurum olmamalıdır. Bu tabakaların arasındaki yakınlaşmayı temin eden en önemli faktör ise karşılıklı yardımlaşmadır. Karşılıklı yardımlaşma kısımların en önemlisi ise karşılık bek-

lemeksizin başkasına yardım etmektir. Bunun yolu da vakıf müessesesi kurmaktan geçer. Böylece toplum arasında sosyal ve ekonomik denge sağlanmış olur.

Bir Müslüman, fakir ve kimsesizlere yardım ederek uhrevi bir kazanç elde etmesi gerektiğini düşünebilir. Bu hususta yapacağı en iyi şey ve atacağı en büyük adım vakıf kurmaktır

Şer'îye sicilleri üzerinde çalışılarak Osmanlı dönemindeki vakfiyelerde belirtilen ve vakıflarda kullanılan yöntem ve işlemler sağlıklı bir şekilde tespit edilebilirse, günümüz vakıf çalışmalarında faydalanılabilecek ciddi bir tecrübe kaynağı kazanılmış olur.

Kaynaklar

- Akdâğ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: Cem Yayınevi, 1974.
- Akgündüz, Ahmet. *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. 2. Baskı. İstanbul: Cihan Matbaası, 1996.
- Akgündüz, Ahmet. *Şeyhül-İslâm Ebüssuûd Efendi Fetvaları*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2018.
- Aybakan, Bilal. "Muamele". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 30: 319-320. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Ayverdi, İlhan - Topaloğlu, Topaloğlu. "Avâriz". *Kubbealtılugatı Türkçe Sözlük* 80. İstanbul: Kubbealtı, 2007.
- Barcadurmuş, Şevket. *Bursa Şer'îye Sicillerindeki Hicri 1117-1121 Tarih ve 189/412 Nolu Defterin İslam Hukuku Açısından Tablîli*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Basımevi, 1967.
- Çiftçi, Cafer. *Bursada Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri*. Bursa: Gaye kitabevi, 2004.
- Demirel, Ömer. "1788-1808 Tarihlerinde Sivas Şer'îye Sicillerinde Geçen Vakfiyeler". *Vakıflar Dergisi* 20/20 (Haziran 1988): 376-383.
- Döndüren, Hamdi. *Günümüzde Vakıf Meseleleri*. İstanbul: Erkam yayınları, 1998.
- Düzdağ, Mehmet Ertuğrul. *Şeyhülislam Ebüssuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1972.
- Ebüssuûd Efendi. *Risâle Fi Cevâz-i Vakfî'n-Nukûd*. Thk. Seğir Ahmet Şağif. Beyrut: Darü İbn-i Hazım, 1997.
- Ebüssuûd Efendinin fetvaları*. Murad Molla, 1114: 116. Süleymaniye Kütüphanesi.
- el-Merginânî, Burhânüddin. *el-Hidâye*. 4 Cilt. Beyrut: Darü'l-İhyâ'î-Tirâsî'l-Arabî, t.s.
- es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Darü'l-Marife, 1993.
- Güney, Hacı Mehmet - Yediyıldız, Bahaeddin. "Vakıf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 475-486. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Habib, Habibullah. *h.1008-1009/m.1599-1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'îye Sicilinin Tasnifi Ve Fikih İlmi Açısından Tablîli*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Halebî, İbrahim. *Mültekal'ebhur*. thk. Vehbi Süleyman Çavcı Âlbâni. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1409/1989.
- Hüsnü, Hüseyin. *Abkâm-ı Evkâf*. İstanbul: Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Litografya Destgahı, 1311/1893.
- İpşirli, Mehmet. "Avâriz Vakfı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 109. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Kâdihân, *Fetâvâ Kâdihân*. b.y., y.y., t.s.

- Kanar, Mehmet. "Serdâb" *Örneklî Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. 1303. İstanbul: Derin Yayınları, 2003.
- Kazıcı, Ziya. *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti*. 2. Baskı. İstanbul: Kayhan Yayınları, 2019.
- Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı. *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Dârü's-Selâsil, 1404-1427.
- Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye. *el-Mu'cemu'l-Vecîz*. Kahire: el-Metabiu'l-Amiriyye, 2008.
- Molla Hüseyin. *Düverü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Abkâm*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai'l-Kütübü'l-Arabiyye, t.s.
- Öcalan, Hasan Basri. "Bursa'da Abdullah Münzevi Dergâhı Vakfı". *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/20 (Ocak 2011): 21-34.
- Öcalan, Hasan Basri. *Bursa Vakfiyeleri-1*. Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2013.
- Özcan, Tahsin. *Osmanlı Para Vakıfları Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.
- Özdemir, Rıfat. "Ankara Esnaf Teşkilatı (1785-1840)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986): 156-181.
- Özgüdenli, Osman Gazi. "Vakfiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 465-467. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Sevim, Sezai – Öcalan, Hasan Basri. *Osmanlı Kuruluş Dönemi Bursa Vakfiyeleri*. İstanbul: Kayhan Matbaacılık, 2010.
- Şeker, Mehmet. "Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından Özellikleri". *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi* 8/1 (Temmuz 1993): 1-18.
- Şeyhülislâm, Seyyid Feyzullah Efendi. *Fetâvâ-yı Feyziyye*. b.y., y.y., t.s.
- Taş, Hülya. "Osmanlı Kadı Mahkemesindeki "Şühûdü'l-Hâl" Nasıl Değerlendirilebilir?". *Bilgi* 44 (Kış 2008): 25-44.
- Yıldız, Kemal – Habib, Habibullah. "16. Yüzyıl Sonları Osmanlı Vakıflarının İktisadî İşlemlerine Dair Hukukî Uygulamalar (1008 - 1009/1599 - 1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyye Sicili Örneği)". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 3/2 (Aralık 2019): 157-178. <https://dergipark.org.tr/pub/kider/issue/51170>
- Yıldız, Kemal. *Câmi'ü'l-fustüley'nin Kaynakları ve Haneî Mezhebi Uygulamasında Tazminât*. İstanbul: Hâcegan Akademi Kitaplığı, 2013.
- Yıldız, Kemal. *İslam Yargılama Hukukunda Şabitlik*. İstanbul: Hâcegan Akademi Kitaplığı, 2005.
- Yüksel, Hasan. "Vakfiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 467-469. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

